

ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:2 – Sayı:4 - Mayıs 2018

koynunda büyüdük

ANASAY

Sayı 4 - Mayıs-2018

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

kaynakca.info
Türkiye Kaynakçası

İSAM
TÜRKİYE DİYANET YAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
مركز البحوث الإسلامية
CENTRE FOR ISLAMIC STUDIES

Scientific Indexing Services

DANIŐMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet BEŐE - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR- Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İlhami DURMUŐ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal POLAT - Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Metin BAYRAK – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Hanifi PALABIYIK- Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Neslihan DURAK – İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN - Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĐLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Őeyhmus Recai TEKOĐLU – Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Akın BİNGÖL - Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Anıl YILMAZ –Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Ethem ÇAKIR - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit KILIÇ - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŐDI - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL - Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN -GaziosmanpaŐa Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gülnur AYDIN- Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat VURAL - Ardahan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ő. Mustafa ERSUNGUR - Atatürk Üniversitesi

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU- Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY-Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR-Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE- Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN- Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulkadir KAYA- Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih SAKALLI- Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer ALANKA- Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Demet TAŞKAN- Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gül KARPUZ- Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şaban Mustafa ERSUNGUR- Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Fettah AYKAÇ /Aziz DOĞANAY	13
ORYANTALİSTLERİN ŞAM EMEVİYYE CÂMİİ İLE DİYARBAKIR ULU CÂMİİ HAKKINDAKİ İDDİALARI VE BU İDDİALARA K.A.C. CRESWELL'İN CEVAPLARI ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNME	
Yasemin ULUTÜRK	37
TÜRK ROMANINDA DESTANÎ BİR KAHRAMAN: BATTAL GAZİ	
Edip YILMAZ / Erdal ELMAS	47
OHRİ'DEKİ (MAKEDONYA) OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ	
Neşe ÇOBAN ÇELİKDEMİR /Aslıhan CANBUL	83
DÖVİZ KURLARINDAKİ DEĞİŞİMİN SİGORTA ŞİRKETLERİNİN AKTİF-PASİF YÖNETİMİNE ETKİSİ VE BİR UYGULAMA	
Müjdat KIZILOĞLU	99
ERZURUM KÖY SEYİRLİK OYUNLARINDA MİZAHİ UNSURLAR	
Aziz COŞKUN	115
“SAĞLIĞIN ENDÜSTRİYELLEŞMESİ” VE TELEVİZYONDA SAĞLIK PROGRAMLARININ SUNULUŞ ŞEKLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ‘ZAHİDE YETİŞ'LE’ ÖRNEĞİ”	

OHRİ'DEKİ (MAKEDONYA) OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ OHRID (MACEDONIA) OTTOMAN PERIOD MOSQUES¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Edip YILMAZ* / Erdal ELMAZ*

ÖZET

“Bursa ve Edirne’deki Osmanlı Mimari Üslubunun Ohri’deki (Makedonya) Mimari ve Sanat Eserlerine Yansımaları” konulu Yüksek Lisans Tez çalışması çerçevesinde 2015 – 2016 tarihlerinde yapılan araştırmalarda, Makedonya Ohri merkezde yer alan Osmanlı Dönemi Mimari yapıları tespit edilerek incelenmiş ve günümüzdeki durumları belirtilmiştir. Batı Anadolu’da yer alan örnekleri ile karşılaştırılması yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Ohri merkezde yer alan 10 adet cami, 3 adet türbe ve camilere ait hazirelerde yer alan mezar taşları incelenmiştir.

Bu sayede tespit ettiğimiz camilerin dönemsel özellikleri, planları ve mimari özellikleri ele alınmıştır. Yapıların bir kısmı daha öncesinde bazı yayınlarda belirtilmiş ancak teferruatlı bir inceleme yapılamamıştır. Bazı yapıların ise varlığı dahi belirtilmemiştir. Bu anlamda Ohri’deki varlığımızın kültürel emareleri olan camilerimiz tespit ve sınırlarımız dışında kalan eserlerimiz tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ohri, Cami, Osmanlı, Mimari, Sanat.

¹- Makale Geliş Tarihi: 26.03.2018 Makale Kabul Tarihi: 16.05.2018

* Dr.Öğr.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi. (eyilmaz_mus@hotmail.com)

* Uzman Sanat Tarihçi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Doktora Öğrencisi. (erdalelmas58@hotmail.com)

ABSTRACT

Reflections of the Ottoman Architectural Style in Bursa and Edirne on Architectural and Artistic Works in Ohrid (Macedonia)' Master's Thesis in the framework of work on the history 20015-2016, Ohrid, Macedonia Located in the center was examined by determining the structure of the Ottoman Architecture and its current status is indicated. The Ottoman architectural works and works of art in Ohri were compared with those of the Ottoman period in Western Anatolia. For this purpose Ohrid centers located in 10 mosques, shrines and 3 contained in the mosque graveyard tombstones were examined.

The similarities of the studied works in Western Anatolia have been determined and similarities have been revealed about these brands.

In this way, we have identified periodic properties of the Mosque, plans and architectural features have been discussed. In some publications mentioned in the earlier part of the structure to an exhaustive examination it could be done't. The presence of some structures are not specified genius. In this sense Mosques, which is proof of our cultural presence in Ohrid has tried to determine and display.

Key Words: Ohrid, Mosque, Ottoman, architectural, art.

GİRİŞ

Ohri, Makedonya'nın güneybatısında 41° kuzey paraleli ile 20° doğu boy-lamı arasında konumlanmaktadır. Etrafının yüksek dağlarla çevrili olması ve önemli bir yükseltide yer almasından dolayı şehrin iklimi, Akdeniz iklimi ile dağ iklimi arasında değişiklik göstermektedir. Adriyatik Denizi'nden 110 km. uzaklıkta bulunan şehirde kışın genellikle kar görülmesine rağmen, gölün ılımanlaştırıcı etkisinden dolayı uzun süre yerde kalmamakta, fakat etraftaki dağ-larda Kasım'dan Nisan'a kadar kar bulunmaktadır.

Rumeli eyaletinde en eski livalardan biri olan Ohri Sancağı bir görüşe göre Kral Marko'nun 1395 yılında vuku bulan ölümünden sonra kurulmuştur. Sancağın merkezi Ohri idi ve bu sancağa günümüz Arnavutluk sınırlarındaki birçok kasaba ve şehir bağlıydı. (Ağanoğlu 2016: 41)

Ohri şehri, I. Murad zamanında 1385 yılında Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından, Osmanlı Devleti sınırlarına katılmıştır (Kihtir 2015: 172). Manas-tır Vilayeti'ne bağlı bir sancak merkezi yapılan Ohri, Arnavutluk'un fethi için

düzenlenen harekâtlarda üs olarak kullanılmıştır. Ancak bu konudaki kaynaklar pek net değildir (Uzunçarşılı 1982: 195). Ohri'nin Bilinen ilk sancak beyi 1406'da buraya tayin edilen İzmir oğlu Cüneyt Bey'dir.

Ohri'nin Osmanlı Devleti'nin elinden çıkışı 1912-13 Balkan Savaşları sonrasındadır. Balkan Harbi'nde, Osmanlı Devleti'nin Batı cephesinde yer alan Vardar Ordusu'nun 23 – 25 Ekim Kumanova Savaşı'nda Sırlara yenilmesiyle bölgedeki savunma hattı çökmüş ve 22 Kasım 1913'te Sırların eline geçmiştir (Kihtir 2015: 172). Bu arada Osmanlı Ordusu 14-18 Kasım'daki Manastır muharebelerini de kaybetmiş ve Vardar Ovası'ndaki Osmanlı direnişinin son çabaları tükenmiştir. Manastır'dan sonra Resne 21 Kasım'da, Ohri ise 22 Kasım'da Sırların eline geçmiştir (Kihtir 2015: 300). Bu dönemden sonra Ohri'de yer alan Osmanlı dönemi yapıları siyasi, ekonomik ya da bakımsızlık gibi sebepler yüzünden yok olmuştur. Bu duruma yakın bir örnek İmaret Camiidir. Camii 1912 yılına kadar faaliyetini devam ettirmiştir (Eyice 2006: 136). 1940'lı yıllardaki arkeolojik kazılar sonucu temellerinde Aziz Kliment Kilisesi'nin temelleri bulunmuştur. Camiinin Ekim 1999'da Ohri şehir meclisinin kasıtlı ve tek taraflı kararıyla acele ve gizlice yıkımına başlanmıştır. Makedonya Kültür Bakanlığının himayesinde Hristiyanlığın 2000. Yıl dönümü münasebetiyle Camiinin yerine yeniden Aziz Kliment Kilisesi inşa edilmiştir. Bu gibi sebeplerle yok olan yapılar vardır. Çalışmamız ile mevcut olan yapılar içinden camileri tanıtmaya çalışacağız.

OHRİ'DE YER ALAN OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ

Haydar Paşa Camii

Cami Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde ismi geçmektedir (Çelebi 1965: 462). E. Hakkı Ayverdi, yapının Ohri'nin en eski cami olduğunu ve temelleri üzerine ikinci kez inşa edildiğini belirtir (Ayverdi 1972: 141). Ayrıca yapı ile alakalı Ohri Müftülüğünden İmam Ümer Hobol'dan aldığımız bilgiye göre yapı XIX. yy'da ve en son 2013 tarihinde tamamen onarım görmüştür. Yine kaynaklara göre yapı türbe ile birlikte H. 976/ M. 1567 – 1568 tarihinde inşa edilmiştir (İbrahimgil 2013: 107). Caminin batı beden duvarındaki inşa kitabesinde M. 1456 tarihi vardır. Bu tarihin hangi kaynağa göre verildiği bilinmemektedir. Ayrıca yapının malzeme, plan ve tezyinine baktığımızda da orijinal olmadığı görülmektedir. Tamamı ile günümüz yapı türü formundadır.

Cami, 16.30 x 8.30 m. Ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda derinlemesine dikdörtgen plandadır. Kuzeyde harici sofa ve batı tarafında bir türbeden

oluşmaktadır. Yapıya giriş sadece harici sofanın batı tarafından sağlanmaktadır. Batı cephe, güney köşeden minare kaidesinin olduğu kısma kadar ve yüksekliği üst kat pencere altlıklarına gelen bir dikdörtgen plandaki türbe ile kapalıdır. Yapının kuzey cephesinde ise giriş sofası yer alır. Beden duvarları üzerinde yuvarlak kemer formunda pencere açıklıkları ile hareketlendirilmiştir. Kuzey cephede yer alan harici sofa bölümü cami beden duvarları yükseltisinden daha aşağı tutulmuştur. Bu durumun yapının ikinci kez inşa edildiği dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Batı cephede yer alan minare sekizgen bir kaide üzerinde pabuçluk, gövdeye geçişte bir bilezik yer alır. Gövde silindiriktir, üzerinde düz silmeler yer almaktadır. Şerefeye geçişte yine bir bilezik bulunur. Gövde üzerinde mazgal pencereler bulunmaktadır.

Harici sofa içinden basık kemerli bir kapı açıklığı ile harime geçiş sağlanır. Kuzey yönde kadınlar mahfili, yine bu yönde imam odası bulunur. Harimin güney tarafında yer alan minber, mihrap ve vaaz kürsüsü haricinde hareketlilik görülmemektedir.

Minber batı ve kible duvarına bitişik olarak düzenlenmiştir. Çok sadedir. Taş malzemeden olan minber taç kapı, aynalık, süpürgelik ve köşk bölümlerinden oluşur. Süpürgelik kısmı kitaplık olarak kullanılmaktadır. Köşk kısmı dört taşıyıcı üzerine yerleştirilmiş çok gen armudi kubbe ile sonlanır.

Mihrap kible duvarından harim kısmına doğru çıkıntı halinde sonradan eklenmiş bir birimdir. Dikdörtgen bir formdadır. Mihrap yanlarında sütunca yahut bordürler yer almaz düz bir yüzeyden mihrap nişi olan iç bükey kavisli kısma geçilir. Mihrap nişi iç kısmının gövde kısmı sadedir. Başlık kısmı yedi sıra halinde bitkisel ve geometrik kabartmalar yer alır. Birinci sırada yaprak şeklinde, ikinci sırada U şeklinde bir düzenleme, üçüncü sırada ok işareti formunda, dördüncü sırada servi ağacı figürü, beşinci sırada zikzak şekli altıncı sırada yine geometrik ve başlık kısmında büyük bir yaprak figürü ile sonlanmaktadır. Mihrap taç kısmı iki yandan kavisli sivri bir taçla sonlanır. Harim içten kubbe, dıştan ise kırma çatı ile kaplıdır.

Yapıda beden duvarları almaşıktır. En alt kısımda üç sıra tuğla, bir sıra taş, taşlar arasında da yine iki tuğla dikey olarak istiflenmiştir. Tuğla dizilimleri bazı yerlerde beş sıra halinde istiflenmiştir. Yapıda tuğla, taş, ahşap ve metal malzeme kullanılmıştır. (*Fotoğraf 3 - çizim 1*)

Hacı Turgud Camii

Cami vakıf kayıtlarında Durgud ismiyle yazılmıştır. Bugün Turgud şeklinde telaffuz ettiğimiz bu isim eskiden böyle de yazılırdı. Caminin inşâ tarihi hakkında kitabe yahut evrak kaydı bulunmamaktadır. Yapıya Ekrem Hakkı Ayverdi ‘*Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri (806-855 / 1403-1451), C. II,*’ eserinde kısaca değinmiş ancak tarih vermemiştir. Yapı Ohri Müftüsü Samed Ajdari beyden öğrendiğimiz bilgiye göre son olarak 2008 yılında İslam Teşkilatı ve Ohri Müftülüğü tarafından onarım görmüştür. Caminin plan tipi ve duvar örgü sistemi 15 yy. özelliği göstermektedir. Ayrıca harici sofa Camii İmamından edindiğimiz bilgiye göre 2008 yılında sonradan eklenmiştir. Yapı üzerinde 1466 tarihli bir tabela yer alır.

Cami, kuzey-güney yönde dıştan 11.74 x 8.66 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Harici sofa yapıya sonradan dâhil edilmiştir. Harim kısmı kare planlı kırma çatılıdır.

Caminin kuzey- batı köşesinde harici sofanın batı köşesi ve minare kidesi bitişiktir. Cephenin beden duvarı tamamen sağır tutulmuştur. Sadece üst örtüye geçişi sağlayan kasnak üzerinde bir pencere açıklığı yer almaktadır. Pencere açıklığı sivri kemerli üstten tuğla istifi ile sınırlandırılmış bir düzenleme göstermektedir.

Güney cephe beden duvarı tamamen sağır tutulmuş herhangi bir hareketlilik unsuru yer almamaktadır. Sadece cephenin kasnak kısmında diğer pencere açıklıkları ile aynı forma sahip bir pencere mevcuttur.

Doğu cephe caminin beden duvarları üzerinde pencere açıklığı yer alan tek cephesidir. Cephenin orta kısmına denk gelen pencere açıklığı bulunmaktadır. Düz hatıllı dikdörtgen forma sahip bir açıklıktır. Dıştan metal şebeke ile örtülüdür. Yine doğu cephenin kuzey köşesinde harici sofaya ait yarım yuvarlak kemerli pencere açıklığı yer almaktadır.

Harim sade bir durumdadır. Yapılan onarım sonrası günümüz camileri tarzında düzenlenmiştir. Harim kuzey yönünde metalden mahfil yer alır.

Minber basit bir formda ahşap malzemedan yapılmıştır. Yapının orijinal minberi değildir. Taç kapısı, tek korkuluklu, aynalık kısmı ve köşk kısmı bulunmayan merdiven tarzında bir forma sahiptir. Sanatsal bir değer arz etmemektedir.

Mihrap dikdörtgen bir düzende yarım yuvarlak tepelikle sonlanmaktadır. İç bükey kısmı üzerinde herhangi bir tezyinat unsuru yer almaz. Sadece alınlık kısmında bir pano içerisinde mihrapla ilgili bir ayet kitabesi yer almaktadır.

Caminin örtü sistemi, dıştan sekiz köşe dik bir çatı, içten kubbe formundadır. Kubbe beden duvarı üzerinde dört köşe yüksek bir kasnak üzerine sekiz dilimli kırma çatı ile sağlanmıştır. Kasnak üzerinde her köşeye denk gelen bir pencere açıklığı yer almaktadır. Yapının orijinalinde kubbe içinin kalem işi ile süsleme olduğunu doğu köşesindeki kasnak üzerinde kalan kalem işi süsleme örneğinden anlamaktayız. Ayrıca bu örnek üzerinde “Muhammed Aleyhis-selâm” yazısı da görülmektedir.

Yapının beden duvarı moloz, sekiz köşe kasnak 2 tuğla bir kesme taş ile örülmüş, kasnak taşlarının arasına şâkuli tuğlalar sıkıştırılmıştır. Mahfil kısmına ikinci çıkış unsuru olan merdiven ve pencere açıklığında metal malzeme, minare pabuçluğunda mermer malzeme, minber ve açıklıklarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Şu anki hali ile büyük oranda onarım görmüştür ve orijinal doku olarak en önemli yönü minaresidir. *(Fotoğraf 4 - çizim 2)*

Hacı Hamza Camii

Caminin 1550 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir. Caminin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Kayıtlarında ismi zikredilmektedir (İbrahimgil 2013: 107-129). Yapı 1990 yılında Ohri Müftülüğü tarafından bir onarım görmüştür. Ekrem Hakkı Ayverdi camide Şeref Bey Medresesi kitâbesi hıfzolunmaktadır (Ayverdi 1972: 140). Ancak şu an herhangi bir iz bulunmamaktadır. Yapı Ohri müftüsü Samed Ajdari Bey'den öğrendiğimize göre İslam Birliği Teşkilatı ve Ohri Müftülüğü tarafından 2009 yılında bir onarım geçirmiştir. Müftülük tarafından son yapılan düzenlemeler ile 03. 03. 2018'de ibadete açılmıştır.

Cami, 14.20 x 7.65 cm. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda derinlemesine dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapı Ohri kalesinin yer aldığı tepenin eteklerinde ve yol seviyesinden epey yüksekte olduğu için yapıya merdivenle çıkılmaktadır.

Cami yapılan tamiratlar sonrası şu an sade bir görünümde. Beden duvarları üzerinde yuvarlak kemerli pencere açıklıkları ile aydınlatılmaktadır. Üst örtüsü kırma çatıdır. Yapının kuzey-batı köşesinde minare yer almaktadır. Minare, kare bir kürsü üzerine sekizgen bir pabuçluk ve kaval silme formunda bilezikle devam eder. Kaba yontma kesme taştan yapılmış gövde sekizgen ve

uzun olup şerefesi yoktur. Ezan pencerelerden okunmaktadır. Minare çokgen bir külâh ile sonlanmaktadır. Günümüzde minare yüzeyi sıvalı ve boyalı haldedir.

Harim kısmına yapının kuzey tarafında yer alan girişten geçilmektedir. Girişin sağında müftülük ofisi olarak kullanılan bir birim yer almaktadır. Buradan koridor ile harim kısmına geçiş yapılır. Harim kuzeyinde ahşaptan mahfil bulunur ve içten kubbelidir ve sade bir görünümündedir.

Mihrap nişi beden duvarı üzerine yarım yuvarlak planlı olarak düzenlenmiştir. Mihrap dış cepheye ya da iç kısma taşıntı yapmamaktadır. Basit tutulan mihrabın yan kısımlarında bordür yer almaz. Mihrabın iç bükey kısmı yarım yuvarlak formunda üst kısmı ise bir tepelik işle sonlanmaktadır. Tepelik altta bir sıra mukarnas yuvası, bunun üzerinde boydan üçgen yivli silme sıraları ve düz bir başlıkla sonlanan bir form özelliği göstermektedir. Mihrap bu kompozisyona sahip dikdörtgen bir plandadır.

Yapıda malzeme olarak beden duvarlarında ve minarede kaba yontu taş; mahfil, pencere kapı gibi yapı elemanlarında ahşap; bazı birim tezyinatlarında tuğla ve minare külâhında metal malzeme kullanılmıştır.

Caminin kuzey tarafında yer alan kısım şu an müftülük tarafından kullanılmaktadır. Semavi Eyice yapı ile ilgili makalesinde son onarımın 1990'lı yıllarda yapıldığını ifade etmektedir (Eyice 2006: 138). Yapı günümüzde Ohri Müftülüğü tarafından yapılan onarımlar sonrası ibadete açılmıştır. (*Fotoğraf 5-çizim 3*)

Ali Paşa (Süleyman Paşa) Camii

Yapının 129 numaralı tapu defterinde H.1190-M.1776/77 tarih, 24354 numara ile Defterdar Ali Paşa unvanıyla kaydı bulunmaktadır. Yapı H.981-M.1573/74 yılında Süleyman Paşa tarafından ilk inşası yapılmıştır. Daha sonra H.1238/39 - M.1823 yılında Vezir Ali Paşa tarafından onarımı gerçekleştirilmiştir. Son olarak yapı 2004 yılında Ohri müftüsü Samed Ajdari'den aldığımız bilgiye göre İslam Teşkilatı ve Müftülük tarafından bir onarım görmüştür (Ayverdi 1972: 212). Caminin 27 Mart 2017'de Türkiye ve Makedonya arasında yapılan antlaşmalar sonrası yıkık olan minaresinin ve gerekli olan birimlerinin restore edilmesi kararlaştırılmıştır.

Cami, 16.80 x 15.30 cm. ölçülerinde kareye yakın planlı olup çift kasnaklı ve basık çatılı bir örtü sistemine sahiptir. Cami beden duvarları kuzey cephe haricinde benzer düzenlemeye sahiptir. Alt kısımda üç sıra yuvarlak kemerli

pencere açıklığı ve bunların simetriğinde daha küçük tutulmuş pencere açıklıkları yer alır Kasnaklar üzerine pencere açıklıkları eklenmiştir. Caminin değişik bir yönü de ikinci kasnağın alışılagelmişin dışında yüksek tutulmasıdır. Yapının kuzey-batı köşesinde yer alan minaresi pabuçluktan itibaren tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Şu anki durumunda kaide ve pabuçluk kısmı bulunmaktadır. Kare bir kaide kısmına sahiptir. Minareye giriş açıklığı içeriden ve mahfil hizasından yapılmaktadır.

Kuzeyde yer alan harici sofa aslına uygun yapılmak üzere Ohri Müftülüğü tarafından tamamen yıkılmıştır. Harim kare planlı içten kubbe ile örtülmüştür. Pencere alınlıklarında yarım daire formunda kahverengi zemin üzerine yazılan “*Çehâr-ı Yâr-ı Güzin*” yazıları dışında süsleme görülmez.

Harimin kible tarafı aydınlatma düzenlemesi ise mihrabın iki yanında altta iki, bunların üzerinde aynı hizada iki pencere açıklığı ve mihrabın üst kısmında bir pencere açıklığı olarak tertip edilmiştir. Mihrap duvarı batıdan başlayarak minber, mihrap ve güney doğu köşede, beden duvarından bağımsız, ahşap malzemedeki sade bir vaaz kürsüsünden müteşekkildir. Kible duvarı üzerinde yer alan alt pencerelerde pencere kanatları yer almaktadır. Ahşap malzemedeki tek parça olarak iki kanatlı olan tablalar kahverengiye boyanmıştır.

Minber mihrabın sol tarafında taş malzemedeki inşa edilmiştir. Minberin taç kapı kısmı basit formdadır. Aynalık kısmı tamamen sade olup hiçbir süsleme unsuru yer almamaktadır. Aynalığın alt kısmında üç gözlü, dilimli kemerli süpürgelik yer alır. Geçit kısmı da yine yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiş ve sade bir görünümde. Minberin köşk kısmı dört adet kare sütun üzerine oturan külah kısmına geçişlerde doğu-batı yüzeyleri yuvarlak kemerli güney yüzeyi düz ve kuzey yüzeyi dilimli son dilimi de hilal kompozisyonu oluşturacak biçimde inşa edilmiştir. Külah bölümü sekizgen forma sahiptir. Külah minbere göre öne doğru eğik bir haldedir.

Mihrap yarım daire planlı nişin meydana getirdiği iç bükey kavis kible duvarı içinde kalmıştır. Dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilen mihrap nişi yanlardan üç bordürle sınırlandırılmıştır. Bordürler ince dairesel silme forma sahiptir. Mihrap iç yüzeyi yarım daire formundadır üst kısmı ise üç sıra halinde yuvalar içinde sarkıtlardan oluşmuştur. Alt sıra dokuz sarkıttır sarkıtların baş kısmı dilimli bir forma sahiptir. İkinci sıra sekiz ve üçüncü sıra yedi sarkıt olacak şekilde tertiplenmiştir. Tepe kısmı yarım daire kemerle sonlanmaktadır.

Harim örtü sistemi, her ikisi de pencereleli olan, çifte kasnaklıdır. Beden duvarı silmesinden sonra, üzerinde çift pencere açıklığı olan sekiz köşeli bir kasnak, bunun üstüne de on ikigen, çok yüksek bir ikincisi oturtulmuştur. İkinci kasnak, pencerelerinden sonra yükseltilerek, kubbe tepesi düzenlenmiş ve kiremitle kaplanabilmesi sağlanmıştır(Ayverdi 1972: 212). Köşelerde kubbeye geçiş çifte tromp ile sağlanmış ve dıştan basık kubbe üst üste bindirilmiş her ikisi de pencereleli kasnaklar ile desteklenmiştir. Çok dar olan bu pencereler binanın dışına bir camiden çok bir kilise görünüşü vermektedir(Eyice 2006: 138).

Yapıda kullanılan malzeme beden duvarlarında moloz taş, mihrap ve minarede düzgün kesme taş, son cemaat yerinde tuğla, pencere kanatlarında ve kapı kanatlarında ahşap, pencere şebekelerinde metal olarak görülmektedir. (Fotoğraf 6,7- çizim 4)

Kuloğlu Mehmed Çelebi Camii

Yapı hakkında Evliya Çelebi, seyahatnamesinde ‘‘Kuloğlu cami eski tarzda yapılmıştır’’ diyerek yapıdan bahseder (Çelebi 1965: 462). Semavi Eyice yapıdan bahsetmiş yeterli malumat vermemiştir. Kuloğlu adıyla kaydedilen caminin bânisinin Mehmed Çelebi olduğunu belirtmektedir (Eyice 2006: 143). Ayrıca Semavi Eyice ilgili makalesinde Fehim Bajrakdarvic’in ‘‘Ohri’de Türk Eserler’’ adlı makalesinde yapıdan bahsettiğini ve resmini yayınladığını belirtir (Eyice 2006: 143). Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi kayıtlarında Mehmed Çelebi ismi yer almaktadır (İbrahimgil 203 116). Ancak Mehmed Çelebi hakkında malumat yoktur. Mehmet Zeki İbrahimgil yapının XVI. yy’da inşa edildiğini belirtir(İbrahimgil 2003: 116). Yapının dış cephe yüzeyleri ve minaresi 1996’da onarım görmüştür. Yapı Ohri müftüsü Samed Ajdari’den aldığımız bilgiye göre 2013 yılında İslam birliği ve müftülük tarafından bir onarım daha geçirmiştir. Yapı üzerinde herhangi bir kitabe metni yer almamaktadır.

Ohri yerel mimari özelliğine has sekizgen, her cephe 4. 21 m. ölçülerinde bir plana sahip olan cami, harici sofaya sahip kırma çatılı bir düzenlemeye sahiptir. (Ohri yerel mimari özelliğine has sekizgen plana sahip olan caminin her cephesi 4.21 m uzunluğundadır. Harici sofası bulunan yapının üst örtüsü kırma çatılı bir düzenlemeye sahiptir.)

Cami tamamen yenilenmiştir. Sekizgen planın kuzey cephesine harici sofa yerine sonradan iki katlı kapalı bir mekân eklenmiştir.

Caminin batı cephesi güney köşesinde harici sofayı çevreleyen revakın devamı olan üç gözlü bölüm ve harici sofaya girişi sağlayan kapı açıklığı yer alır. Harici sofa ile harim beden duvarının bitiştiği yerde, beden duvarına gömülü minare kaidesi yer almaktadır. Kuzey cephe haricindeki cepheler üzerinde köşelerin ortasına denk gelecek şekilde altta bir, üstte üç pencere açıklığı yer alır.

Harim sade bir formdadır ve günümüz tarzı bir tezyinata sahiptir. Üst örtü dışardan sekizgen bir çatı ile içten ise yine sekizgen formda kapatılmıştır. Örtü sistemi beden duvarları üzerine direkt oturmaktadır.

Camii tamamen alçı sıvalıdır. Minare girişi içerdendir. Yapıda beden duvarlarında taş malzeme, değişik bölümlerde tuğla, ahşap, alçı ve metal malzeme yer almaktadır. (*Fotoğraf 8- çizim 5*)

Pir Mehmed Hayâtî Hz. Halvetî Tekkesi

E. Hakkı Ayverdi yapının Ohri idarecisi Ali Ağa zâde Zeynel Abidin Paşa tarafından M.1685 yılında inşa edildiğini belirtmektedir. Bu tarihlendirme, yapının H.1133 / M.1720'de 126 Numaralı Tapu Defterinde, H.1198 / M. 1783 tarihlerinde R.278-12822 Nu.'da ve H.1096 senesi Zilhicce ortaları (1685 Teşrin-i sâni ortaları) tarihli vakfiyede kayıtlarında da yer almaktadır (İbrahimgil 2013: 117). Ancak Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Tekke Camii'nin Kanuni Sultan Süleyman Vakfı olduğunu ve Kanuni döneminde yapılmış olduğunu söyler (Çelebi 2003: 326). Külliye Makedonya Kültür Mirasını Koruma Kurulu'nun 22.3.1968 tarihli ve RZZSK, 4-819-038/56 RND sayılı kararıyla tarihi eser olarak tescil edilmiştir (Ağanoğlu 2016: 135). Yapının günümüzdeki hali 19. yy'da yeniden ele alınarak Ampir üslubunda inşa edilmiştir.

Yapıya giriş, dükkânlar arasında kalan iki yandan kare formda sütunla ve üzeri yine taş malzemedен yapılan korkuluk tarzı taçla sağlanmaktadır. Sütunlar üzerinde kırmızı taştan bitkisel figürler içeren tezyinler yer alır. Cami, tekke ve türbeden oluşmaktadır.

Günümüzde Zeynel Abidin Halveti Tekkesindeki yer alan cami, geç Osmanlı devri karakterinde 19.yüzyılda yeniden ele alınarak Ampir üslubunda inşa ettirilmiştir. Ancak, caminin duvarları ile minare 16. yy'dan kalmadır caminin kuzey-doğu cephesine bitişik, ince duvarlı iki katlı son cemaat yeri 19. yüzyılın sonunda inşa edilmiştir (İbrahimgil 2003: 118). Tekkenin cami kısmı aynı

zamanda dergâhın semâhanesi olarak da kullanılmaktadır. Caminin harim bölümündeki tezyinat tamamen yenilenmiştir. Caminin kuzey cephesindeki mekânlar, tekkeye ait yazlık ocağı; doğu cephesindeki mekânlar ise, kışlık kahve ocağı ve misafir odası olarak kullanılmaktadır. Kışlık kahve ocağı ile cami birbirinden ayrı yapılmış görünüyorsa da, temelde birleşmektedir.

Cami 18.24 x 16.98 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı sakıflı mescidler tipolojisine dâhil olup üstü ahşap bir çatı ile örtülmüştür.

Cami harim bölümüm derinlemesine dikdörtgen formdadır. Harici sofa-dan harime giriş yapılmaktadır. Harimin kuzeyinde ahşap mahfil, mihrap duvarında ise mihrap ve minber yer alır. Harimin doğu tarafında duvar üzerindeki kapı açıklığından kışlık ocak odasına geçiş sağlanmaktadır.

Mihrap batılılaşma üslubunda düzenlenmiştir. Mihrap kible duvarı içine gömülüdür. Dışa çıkıntı yapmayan iç bükey kavisi dikdörtgen bir formdadır. İç yüzeyi üzerinde sade tutulmuştur. Taç kısmı düz bir şekilde sonlanmaktadır. Mihrap iç bükey kısmının üzeri 4 sıra istalaktitli imiş, tamiratta üstlerini sıvayıp halka halinde bırakmışlar. Şu anki durumunda da altın yaldız renginde boyalı olan bölüm dört sıralı çok gen formda sivri kemerle sonlanmaktadır. Köşelikle-rinde dilimli kabaralar yer almaktadır.

Minber ahşap malzemededen sade bir formdadır. Zemin üzerine direk olarak aynalık kısmından oturur. Minber taç kapı, aynalık, korkuluk, köşk ve geçit kısımlarından oluşur. Köşk bölümü dört taşıyıcı ve dilimli kemerli bir form üzerine silindirik külahlı sonlanmaktadır.

Yapıda yapılan onarımlar sonrası Batılılaşma dönemi izleri görülmektedir. Yapı üst örtüsü içten düz ahşap tavanlı, dıştan kırma çatılı kiremitle kaplıdır. Yapının harim kısmı dışında kalan iki katlı bölümlerinin de ilk kat üstleri yine ahşap çatı ile kaplıdır.

Minare çokgen bir kaide, pabuçluk ve yine çokgen gövde, şerefe ve külahlı kısmından oluşmaktadır. Kaide kaba yontu taş malzemedendir. Şerefe çift bilezik, dört sıra testere dişi istalaktit benzeri ve üst simidin altında güzel sarkmalarla dizayn edilmiştir. Şerefe balkonlu taştan çokgen formdadır. Minare sivri bir külahlı sonlanmaktadır.

Yapıda beden duvarları, minare gibi birimlerde taş malzeme; harim ve yapının diğer kısımlarına özellikle mahfilde yoğun olarak ahşap malzeme; şömine-lerde tuğla malzeme ve pencere açıklıklarında metal malzeme kullanılmıştır.

Tekke günümüzde işlevini sürdürmektedir. Cami kısmı ayrıca tekkenin semâhanesi olarak da kullanılmaktadır. Cuma günleri tekkede cuma seması hâlen devam etmektedir. Yapıdaki misafir ve kahve ocakları aktif haldedir. Şadırvan ise günümüzde kapalı haldedir. (*Fotoğraf 9 - çizim 6*)

Keşanlı Binbaşı Hüseyin Ağa Camii

Yapı hakkında kesin bir malumat yoktur. Yapı ismi Evliya Çelebi Seyahatnamesinde geçmemektedir. Semavi Eyice ilgili makalesinde sıraladığı camiler içinde 5. No ile yapıyı zikr eder fakat değinmez (Eyice 2006: 139). Yapıya ismi verilen Hüseyin Ağa, Osmanlı Devletinde sadrazamlık yapan iki Ohrili sadrazamdan biridir. Ohrili Hüseyin Paşa, Sultan II. Osman Han (Genç Osman) döneminde sadrazamlık yapmıştır. 17.yy sadrazamlarından olan Hüseyin Paşa bir Tımarlı Sipahi oğludur. Bostancı ocağında yetişerek Bostancıbaşılık, Yeniçeri Ağalığı ve Rumeli Beylerbeyliği yapmıştır. Vezirlikle Dîvân-ı Hümâyün'da bulunurken Güzelce Ali Paşa'nın yerine 1621 yılında Veziriâzam olmuştur. Sultan II. Osman'ın Lehistan Seferi'nde de bulunan paşa, Hotin önündeki savaşta meşhur gazilerden Karakaş Mehmed Paşa'nın düşmana hücumu esnasında, ona yardım etmeyerek şehit düşmesine sebep olduğu gerekçesiyle sadrazamlıktan azledilmiştir. İkinci Osman vakası sırasında Dilaver Paşa'nın Yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine ikinci defa Veziriâzamlığa getirilmiş, ancak isyan giderek büyümüştür. Hüseyin Paşa, Şehzadebaşı'ndaki Yeniçerileri ikna ederek Sultan Osman Han'ı Ağa kapısına götürmüştür. Ancak Osman Han, Ağa kapısından alınıp Orta Cami'ye götürüldüğü esnada Hüseyin Paşa'yı yakalayan âsiler derhal orada paşayı öldürdüler. Ohrili Hüseyin Paşa, Beşiktaş'ta Yahya Efendi Türbesi mezarlığına defnedilmiştir. Burada bahsi geçen paşanın camiyi inşa ettiren şahıs olduğu kuvvetle muhtemeldir²Bu bilgiye dayanarak yapının 17.yy'ın ilk yarısında inşa edildiğini söyleyebiliriz.

Cami, 12.22 x 9.35 m ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlı ve kırma çatı ile örtülüdür. Doğu cephe, caminin en hareketli cephesidir. Yapının bulunduğu konumdan kaynaklanan kot farkı bu cephede rahatlıkla görülmektedir. Cephe alt bölümde iki, üst bölümde üç pencere açıklığı olmak üzere beş pencere açıklığına sahiptir. Bunlar diğer cephedekilerle aynı form özelliği göstermektedir.

Harici sofa kuzey yönde yer alır ve iç kısmı kuzey duvarında abdest alma birimi ve harime geçiş açıklığından oluşur. Bu kapı açıklığı tuğla malzemeden

² http://osmanlilar.gen.tr/Devlet-Adamlari/huseyin_pasaohrili.htm 106.03.2018)

olup kapının iki yanında kare sütunce ile sınırlandırılmış yarım daire kemerli ve dikdörtgen formundadır. Kapının hemen güney yanında bir pencere yer almaktadır. Kapı ve pencere açıklıkları metal malzemedendir.

Harimin batı yönünde en kuzeyde, mahfil ve minareye geçişi sağlayan kapı açıklığı bulunmaktadır. Mihrap duvarı üzerindeki hareketlilik yine batı duvarı ile benzerlik göstermektedir. Mihrap nişinin iki yanında dikdörtgen formda nişler mevcuttur. Bunların pencere açıklığı olduğu ve daha sonra yapılan restorasyonda kapatıldığı görülmektedir. Harim içi batı ve doğu tarafı benzer aydınlatma düzenlemesine sahiptir.

Mihrap nişi beden duvarına gömülü iç bükey kavisli basık kemerli, beden duvarından çıkıntı yapmayan bir düzenleme gösterir. Mihrabın iki yanında ahşaptan sütunceler yer alır. Basit bir forma sahip mihrap dışarı çıkıntı yapmaz.

Minber batı duvarına bitişik haldedir. Minber taç kapı, aynalık, geçit yeri ve köşk kısmından oluşur. Köşk kısmı silindirik bir külahla sonlanır. Basit bir düzenlemeye sahip olan minber ahşap malzemedendir.

Minare düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Minarede çokgen kaide üzerinde pabuçluk yer alır. Gövdeye geçişte bir bilezik kullanılmıştır. Gövde çokgen bir formdadır, üzerinde mazgal pencere açıklıkları yer almaktadır. Şerefe altlığında yine bir bilezik, bunun üzerinde halat burma kaval silme vardır. Şerefe balkonu taş malzemedendir. Külah kısmına geçişte kapı açıklığı yer alır. Minare silindirik külah ve alem ile sonlanmaktadır.

Camide beden duvarları ile minarede taş malzeme; mahfil, kapı ve pencere açıklıklarında ahşap; harici sofa girişi ve minare külahında metal malzeme; harici sofada da tuğla malzeme kullanılmıştır. (*Fotoğraf 10- çizim 7*)

Kara Bey (Kara Hoca) Camii

Yapı hakkında ilk olarak Evliya Çelebi, seyahatnamesinde bahsetmektedir (Çelebi 1965: 462). Evliya Çelebi haricinde E. Hakkı Ayverdi ve Semavi Eyice ilgili makalelerde yapının sadece ismini zikrederler ancak tarihçesi yahut planı hakkında malumatta bulunmazlar. Evliya Çelebi'nin verdiği malumata dayanarak yapının 1662 öncesinde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Yapı üzerinde herhangi bir kitâbe yer almamaktadır.

Cami, 15.45 x 9.56 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda derinlemesine dikdörtgen plana sahiptir. Yapının harici sofa bölümü bulunmamaktadır. Caminin batı cephesinin güney köşesinde giriş açıklığı yer almaktadır. Bu kısım

basit bir sundurma şeklinde asıl mekân olan harim kısmına geçiş sağlayan hazırlık kısmı niteliğindedir. Bu giriş açıklığının kuzey yönünde minare yer alır. Cephenin kuzey yönündeki beden duvarı yapının önünde yer alan dükkân arkasında kaldığından kapalı haldedir.

Kuzey cephenin daha sonra yapılan onarımlar esnasında değiştirildiği görülmektedir. Çünkü burada harime giriş açıklığının yer aldığı bir kapı mevcuttur. Ancak bu giriş açıklığı içeriden kapatılmıştır. Bu durumun, zamanla caminin kuzey yönünün evlerle kapanmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kuzey cephede bu kapı açıklığı haricinde bir unsur yoktur. Konum olarak kapı batı köşededir. Ahşap malzemedeki kapı iki kanatlıdır. Kanatlar dikdörtgen formda beş tablalı, tablalar dikdörtgen formdadır. Kapının üzerinde yine ahşap malzemedeki sundurma yer almaktadır.

Harimin batı tarafı kuzey yönünde minareye geçiş kapı açıklığı yer almaktadır. Yarım yuvarlak kemerli, dikdörtgen bir formdadır. Bu kapı açıklığının güneyinde ardiye olarak kullanılan ahşap bir kapak ile kapatılmış niş yer alır. Batı beden duvarı üzerinde üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Yapıdaki sadeliğin burada da devam ettiği görülmektedir. Mihrap duvarı üzerine mihrabın iki yanında pencere açıklıkları yer almaktadır.

Mihrap nişi kible duvarı içine taşıntı yapmayacak şekilde iç bükey, dikdörtgen formu olarak düzenlenmiştir. Mihrap iki yandan sütünce ile sınırlandırılmıştır. Sütünce başlıkları batılılaşma dönemi tarzında bitkiselidir. Mihrabın tepelik kısmı yarım daire kemer ile sonlanır. Kemer üzeri üç sıra düz silmeli şeklinde düzenlenmiştir.

Minber yapıdan bağımsız bir durumdadır. Ahşap malzemedeki minber taç kapı, aynalık, geçit ve köşk bölümlerinden oluşmaktadır. Orijinal minber değildir.

Minare Hacı Hamza Camii'ndeki ile benzer bir form içerir. Toprak zemine kürsü kısmından itibaren gömülüdür ve sekizgen gövde bu şekilde pencere kısmına kadar devam eder. Minarede şerefeye yoktur. Bunun yerine çan kulesi benzeri ahşaptan pencere yer alır. Minare konik bir külah ile sonlanır. *(Fotoğraf 11- çizim 8)*

Emin Mahmud (Çingene) Camii

Evliya Çelebi, H.1072-73 / M. 1662 yılında Ohri Sancağı'nı içeren seyahatinde bu camiden bahseder (Çelebi 1965: 465). Mehmet Zeki İbrahimgil

ise yapıyı 17. yy başlarına tarihlendirir (İbrahimgil 2013: 116). Cami H.1085 / M.1674-75 tarihli Ohri Müteferrik Cihat defterinde de kayıtlıdır (Eyice 2006: 140). Ancak yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapı 1910 ve 1916 yılları arasında büyük çapta bir onarım geçirmiştir (İbrahimgil 2013: 116). Caminin kitabesi bulunmamaktadır.

Cami, her cephesi yaklaşık 4.10 m. ölçülerine sahip sekiz köşeli, içten kubbe dıştan sekiz köşe çatılı ve kuzey cephesinde sonradan eklenen basit tarzda bir harici sofa kısmı bulunan bir plana sahiptir.

Camide cepheleri belirtirken göz önüne aldığımız unsur, köşelerin daha çok hangi yöne yakın olduğunun yanı sıra yapıdaki işlevi olarak değerlendirilmiştir. Cephe düzenlemeleri genel itibari ile aynıdır. Cepheler alt kısımda bir ve bunun üzerinde aynı hizada ancak daha küçük tutulmuş ikinci bir pencere açıklığı ile hareketlendirilmiştir. Alt ve üst pencere açıklıkları düz lentolu olarak düzenlenmiştir.

Harime geçiş basit bir ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Kapı üzerinde silmelerle hareketlendirilmiş, ortasında kilit kemeri bulunan ve statik özelliği olmayan basık kemer görümlü unsur bulunmaktadır. Harimin batı köşesinde minareye ve mahfil kısmına geçişi sağlayan kapı açıklığı yer almaktadır. Bu kapı açıklığı basık kemerli dikdörtgen bir forma sahiptir. Harimin kuzey duvarı üzerinde iki silindirik sütunun taşıdığı kadınlar mahfili yer almaktadır. Harim sade bir düzenlemededir.

Mihrap harimdeki en kayda değer unsurdur. Mihrap nişi beden duvarından taşıntı yapmayan yarım daire planlı iç bükey kavslidir. Mihrap dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilen altı sıra bordürle sınırlandırılmıştır. Bu bordürler ilki düz silmeli, ikincisi kaval silme olarak tertip edilmiş ve birbirini tekrar eden bordürlerden oluşmaktadır. Mihrabın iç kısmı yarım daire formunda üzeri beş sıra halinde saçak ve düz tuğla diziminden meydana gelmektedir. Bunlardan ilk sıra kirpi saçak şeklinde olup ikinci sıra düz bir düzenlemeye sahiptir. Bu sıranın üzeri yarım daire formunda bir tepelikle sonlanmaktadır. Köşe kısımları boş tutulmuş, herhangi bir tezyin ögesi yer almamaktadır. Mihrap restorasyon sonrası sıvalı ve beyaz badanalı durumdadır.

Minare toprak zemine üzerine kaidesi olmaksızın kürsü kısmından itibaren sekizgen bir formda oturmaktadır. Kürsüden sonra sivri köşeli bir bilezik ile pabuçluk kısmına geçilmiştir. Pabuçluk kısmından gövde kısmına geçiş bö-

lümünde yine çokgen bir bilezik yer almaktadır. Gövde kısmı şerefe altlığına kadar çokgen bir formdadır. Şerefeye geçiş esnasında ise üçüncü bir bilezik bulunmaktadır. Şerefe altlığı yüzeyinde Batılılaşma dönemi etkili girland motifi tezyin ögesi yer almaktadır. Şerefe korkulukları demir şebekelidir. Şerefe sonrasını külah kısmı silindirik gövdeli metal bir külahla ve alem ile sonlanmaktadır. (Fotoğraf 12- çizim 9)

Göl Camii

Yapı hakkında ilk malumat Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer alır (Çelebi 1965: 46). Caminin inşâ tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ekrem Hakkı Ayverdi yapının isminden bahsetmiş ancak bu yapının Hacı Kasım Camii olabileceğini beyan etmiştir (Ayverdi 1972: 212). Ancak bu yaklaşım yanlıştır. Zira Hacı Kasım Camii, Struga yolu üzerinde değil Ohri meydanında göl kenarında yer almaktaydı. Daha sonra bu cami de Bulgar işgali sırasında ortadan kaldırılmıştır. (Ayverdi 1972: 212) Göl Camii ise bölge sakinleri ve din görevlilerinden öğrendiğimiz bilgiler doğrultusunda yerinde incelediğimiz yapıdır. Yapının şu anki durumu Ohri Müftülüğünün belirttiğine göre 2000'li yıllarda onarım görmüş halindedir. Bu nedenle malzeme veya plan yönünden tarihlendirme yapılamamaktadır. Yapıda kitabe yer almamaktadır (Çelebi 2013: 325).

Cami, 8.33 x 8.28 m. ölçülerinde kareye yakın, kırma çatı örtülü bir plana sahiptir. Yapının harici sofa kısmı dıştan belirgin olmayacak şekilde yapı ile bir bütün olup içte bir duvar ile ayrılmaktadır.

Yapının batı cephesi kuzey köşesinde minareye ve mahfil kısmına geçişi sağlayan merdiven ve kapı açıklığı mevcuttur. İmam Ümer Hobol'dan aldığımız bilgiye göre bu bölüm yapıya daha sonra yapılan restorasyonda eklenmiştir. Minarenin hemen sağında bir alt pencere açıklığı ve aynı hizada üst kısmında bir pencere açıklığı ile bunun da sağında ikinci bir tane yer almaktadır. Yani alt kısımda bir, üst kısımda iki pencere açıklığı ile cephe hareketlendirilmiştir. Harici sofa yapı ile bir bütün halindedir. Dışarıya taşıntı yapmaz, yapıya dıştan bakıldığında sadece harim kısmından oluşuyor izlenimi vermektedir. Harim ve harici sofa kısmı aynı beden duvarları içinde yer almakta ve içten bir duvar ile ayrılmaktadırlar. Harici sofa iki kattan müteşekkildir. Üst kat mahfil kısmı ile bir olup girişi dış cepheden ve harimin batı – kuzey köşesinden sağlanmaktadır. Üst kat harim ile üst örtüye sahiptir ve iki aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Harici sofanın alt katının doğu kısmı tamamen sade olup herhangi bir birim görülmez.

Harim kısmının batı – kuzey köşesinde mahfil ve minareye çıkışı sağlayan kapı açıklığı yer almaktadır. Kuzey köşenin hemen bitişiğinde ayrıca dikdörtgen bir formda niş bulunur. Batı beden duvarında aydınlatma sağlamak amacı ile alt kısımda iki, üst kısımda iki tane olan dört pencere açıklığı görülür. Bunlardan alt pencereler daha geniş tutulmuştur. Basık kemerli dikdörtgen forma sahiptirler. Pencere açıklıkları üst pencere açıklıkları ile aynı hizada yer almaktadırlar. Pencere açıklıkları haricinde beden duvarı üzerinde başka bir hareketlilik bulunmamaktadır.

Mihrap duvarı batı köşesinde minber, orta kısmında mihrap ve kible duvarı üzerinde yer alan pencere açıklıkları ile hareketlendirilmiştir. Sadece bu duvar üzerine yapılan tuğla kaplama ile mihrap duvarı diğer beden duvarlarından ayrılmaktadır. Kible duvarında mihrabın iki yanında alt ve üst olmak üzere dört pencere açıklığı mevcuttur.

Mihrap nişi yarım yuvarlak planlı kible duvarı üzerinde dışa taşıntılı, yanalardan bordürlerle sınırlandırılmış iç bükey kavisli dikdörtgen bir planlı olarak düzenlenmiştir. Mihrap iki yandan üç bordürle sınırlandırılmış bordürler düzensizdir. İç kısmı sadedir. Üst kısmına dört yarım küp yerleştirilerek hareketlilik kazandırılmaya çalışılmış. Tepelik kısmının alt bölümünde de orta kısımda bir simgesel sütünce ve bunun iki yanında üçer adet yarım küp yer almaktadır. Mihrapta yapıda gerçekleşen restore döneminde eklenmiştir. Orijinal bir öğe değildir.

Minber ahşap malzemedendir basit bir formdadır. Dikdörtgen bir taç kapısı, dikdörtgen tezyinata sahip aynalık ve dört ayak üzerine çokgen bir külah ile sonlanan köşk kısımlarından oluşmaktadır. Duvara bitişik haldeki minber süpürgelik kısmı yoktur.

Caminin örtü sistemi içten ve dıştan kırma çatıdır. İç kısımda üst örtü sekizgen bir göbek etrafında altı dilime bölünmüş bir form içerir. Üst örtü dıştan kırma çatı formunda kiremitle kaplıdır.

Minare pabuçluk kısmından itibaren tamamen yıkılmıştır. Pabuçluk üzeri plastik bir malzeme ve bunun üzerine metal külah eklenerek tamamlanmıştır. Orijinal dokundan kalan kısım altıgen kasnak, sekizgen kürsü ve pabuçluktan ibarettir. (Fotoğraf 13 - çizim 10)

DEĞERLENDİRME

Plan ve Mekân Anlayışı

Ohri merkezde incelemiş olduğumuz yapılar arasında Hacı Turgud Camii (M.1466) ve Ali Paşa Camii (Süleyman Paşa Camii olarak da bilinmektedir) (M.1573 – 1574) tarihli camiler, ***Kare Planlı Tek Kubbeli Camiler*** içindedir. Kare planlı camiiler İslamın ilk dönemlerinde çok sık görülmemekle birlikte daha sonraki dönemlerde özellikle de Türkler ile birlikte İslam Camii mimarisine girmiştir. Anadolu'da diğer plan türlerinin yanı sıra kare planlı camiiler de önemli bir gelişme göstermişlerdir. XII. Yy.'dan itibaren mescitler, genellikle kare planlı, üzeri düz dam ya da kubbe ile örtülü, beden duvarına bitişik minare ve harimin önünde birer giriş mekânları olan yapılardır (Boran 2001: 222). Tarihi kesin olarak bilinen, tek kubbe ile merkezi bir hacim elde etme amacı güden ilk Osmanlı camiisi İznik Hacı Özbek Camii (1333)'dir (Aslanapa 2004: 3). Batı Anadolu'da yer alan Çanakkale Behramkale (Assos) Hüdavendigâr Camii, Bursa Kemallî Asılhan Camii (1382), Bursa Alaeddin Camii (1335), Gebze Orhan Camii (14. Yy), Mudurnu Yıldırım Camii (1382), Bursa İbni Bezzaz Camii (1424), Hacılar Camii (1467), Bursa Yaniçoğlu Mescidi (1440), Bursa Yiğit Öhne Camii (XV. yy'ın ikinci yarısı) ve yine bu dönemlerde inşa edildiği bilinen Bursa Zeyniler Camii, Sultan Camii, Altıparmak Camileri ile karşılaştırma ve etkileşimleri noktasında Ohri'deki bu yapılar, plan ve mimari özellikler bakımından uyumaktadır. Ayrıca inşa tarihleri olarak da paralellik göstermeleri, bu plan tipinin aynı tarihlerde yeni fethedilen bu bölgede uygulanmaya devam ettiğini göstermektedir.

Ohri Keşanlı Binbaşı Hüseyin Ağa Camii (XVII. yy ilk yarısı) ve Ohri Göl Camii (Gürcü Bey) (XVII. yy ilk yarısı), Pir Mehmet Hayâti Hz. Hâlveti Dergâhı ve Türbesi Mescidi ***Kare Planlı Düz Ahşap Tavan Örtülü Camiler*** grubu içinde söyleyebiliriz. Ohri'nin kenar mahallelerinde yer alan bu iki yapı, kare bir plan ve düz ahşap tavan ile örtülü plan şemasına sahiptirler. Yapıların ikisinin de ilk hallerinde harime doğrudan geçiş sağlanırken, yakın tarihlerde yapılan restorasyonlarda harime geçişten önce basit bir mekân eklenmiştir. Ancak bu birimler dıştan bakıldığı zaman yapı ile bir bütün şeklinde olup harici sofa tarzından ziyade sundurma şeklindedir. Bu yapı gruplarına Trakya bölgesinden Edirne Atik Ali Paşa Camii (1506), Edirne Çakır Ağa Mescidi (1482), İstanbul Daye Hatun Mescidi (1707), İzmir Tire Molla Çelebi Camii (XV. Yy

sonları), Balıkesir Marmara Adası İskele Camii (1628), Çanakkale Fatih Camii (1462-1463) ve Muğla Bali Hoca (Kavaklı) Camii'leri (XVI. Yy) kare planlı düz ahşap tavan örtülü camiilerle benzerlik göstermektedirler.

Ohri merkezde ***Derinlemesine Gelişen Dikdörtgen, Düz Dam Örtülü Camiler*** grubuna dâhil olanlar; Haydar Paşa Camii (1456), Hacı Hamza Camii (M.1550) ve Kara Bey Camii (Kara Hoca) (M.1662 öncesi veya XVII. yy'ın ilk yarısı) yapılarıdır. Yapılardan Kara Bey ve Hacı Hamza Camileri avlusuz ve son cemaat birimi bulunmayan bir plana sahiptir. Haydar Paşa Camii'ne ise sonradan temelleri üzerine yeniden inşası esnasına harici sofa ilave edilmiştir. Kara Bey ve Hacı Hamza Camileri Haydar Paşa Camii'ne nispetle daha sade tutulmuş yapılardır. Anadolu'da Selçuklu devrinde en yaygın camii plan uygulaması olan ve mihraba dik, uzunlamasına sahnınları bazilikaları hatırlatan camiiler, Beylikler devrinde de devam etmiştir. Plan olarak, Anadolu'da zengin örneği görülen ortaçağ bazilikalarının etkisini sürdüren bu camiiler, Selçuklu ve Beylikler devrinde yepyeni bir biçime bürünmüşlerdir (Öney 1989: 11) Osmanlı mimarisinde ise bu plan şeklinin desteksiz ve sahsız bir biçime büründüğü görülmektedir. Yapılar mihraba dik yönde gelişen dikdörtgen formda ve destek unsuru olan kemer, sütun gibi unsurlar yer almamaktadır. Yapıların üst örtüleri düz dam şeklinde içten ise ahşap tavan ile örtülü haldedir. Bu plan grubuna İzmir Tire Alabey Camii (1816), Bursa Bâyezıd Paşa Mescidi (1560-1561), Bursa Satı Fakıyh Mescidi (XV.yy ikinci yarısı), Yarhisar İçkale Camii (1324-1362) ve Bursa Orhan Gazi İlçesi Gürle Köyü Orhan Camii (1324-1362) ve Çanakkale Ayvacık İlçesindeki Yeşilyurt Köyü Camiileri de (1810) planları bakımından benzerlik göstermektedir.

Sekiz Köşeli (Oktogonal) Sekizgen Çatı Örtülü Camiilere ise Kuloğlu Mehmed Çelebi Camii (XVI. yy) ve Emin Mahmud Camiini (Çingene Camii) (M.1674-1675) söyleyebiliriz. Yapılar Ohri Struga yolu üzerinde mahalle aralarında olup basit formdadırlar. Kuloğlu Mehmed Çelebi Camii'ne daha sonradan bir son cemaat yeri eklenmiş, Emin Mahmud Camii'nde ise son cemaat yeri bulunmamaktadır.

Bu iki yapının yerel üsluptan ziyade daha önce İzmir Tire'de örneklerine rastladığımız İzmir Tire Gucur (Kucur, Kacur) Camii (XV. yy) ve İzmir Tire Leyse (Pir Ahmed) Camileridir (1500'ler) (Aslanoğlu 1978: 20). Balkanların fethi boyunca Ohri'nin bilinen ilk sancak beyi 1406 da buraya tayin edilen İzmir

oğlu Cüneyt Beydir,³ Bu sebeple Sekizgen camii plan anlayışının da Cüneyt Bey ile bu bölgeye yerleşen ustalar tarafından uygulandığı düşünülebilir. Ayrıca İstanbul Köprülü Mehmed Paşa Camii (1661), İstanbul Amcazade Hüseyin Paşa Camii (1700), İstanbul Hırka-i Şerif Camii (1851), İstanbul Ağa Mescidi veya Yakub Ağa Mescidi diye de bilinen Ali Paşa Camii (1547), İstanbul Sultan Ahmed Fuad Paşa Camii (1848), İstanbul Karaköy Merzifonlu Mustafa Paşa Camii (XVII. yy), İstanbul Fındıklı'da Süheyl Bey Mescidi (1591), İstanbul Silivri Kapı Balâ Süleyman Ağa Camii (1892), İzmir Konak Yalı Camii (1754) camilerini de bu gruba örnek verebiliriz.

Malzeme ve Teknik

Balkanlık terimi hem ormanlık dağları hem engebeli yüzeyleri anlatır. Türkiye'nin kuzeybatısında bugün bile "taşlık yer" anlamında kullanılır. Bölgenin dağlık ve engebeli oluşu, taş ocakları bakımından da kendine yeterli olmasını sağlamıştır.

Ohri merkezde mimari eserlerde ana yapı malzemesi olarak taş malzeme karşımıza çıkmaktadır. Düzgün kesme taş, moloz taş ve kırma taş; cami, türbe, hamam gibi yapılarda ana örgü malzemesi olarak kullanılmıştır. Ali Paşa Camii'nde beden duvarlarında moloz taş, mihrap ve minarede düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Emin Mahmud Camii'nde beden duvarlarında restorasyon öncesi görsellerinden anlaşıldığı üzere düzgün olmayan taş malzeme kullanılmıştır. Ancak şu anki durumunda sadece minarede bu durum görülmektedir. Göl Camii, Kuloğlu (Mehmed Çelebi) Camii, Hacı Hamza Camii ve Haydar Paşa Camii'nde kaba yontu taş ve moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Hacı Turgud ve Haydar Paşa camilerinde almaşık duvar sistemi kullanılmıştır. Diğer yapılarda ise tuğla kullanımı yoktur. Ancak son restoreler sonrasında bazılarının son cemaat kısımlarında tuğla kullanımının olduğu görülür.

Ahşap malzeme daha çok pencere, pencere kanatları, kapı, minber ve tavan gibi mimari elemanlarda kullanılmıştır. Ayrıca Karabey Camii minaresi şerefesi de ahşaptan yapılmıştır.

Çalışmamız içinde incelemede bulunduğumuz yapıların minarelerini kare kaideli çokgen gövdeli, çokgen kaideli çokgen gövdeli ve çokgen kaideli silindirik gövdeli olarak üç grupta toplayabiliriz.

³ <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=22712.0;wap2> (Son Erişim 15.04.2018)

Kare Kaideli ve Çokgen Gövdeli Minareler: Bu grupta incelenen camiler arasına Ali Paşa Camii, Keşanlı Camii ve Hacı Hamza Camilerini dâhil etmekteyiz.

Çokgen Kaideli ve Çokgen Gövdeli Minareler: Bu gruba Emin Mahmud Camii, Göl Camii, Hacı Turgud Camii, Halvetî Hayâtî Tekkesi Camii, Karabey Camii ve Kuloğlu (Mehmed Çelebi) Camii minarelerini dâhil edebiliriz.

Çokgen Kaide ve Silindirik Minareler: Bu grup içine sadece Haydar Paşa Camii minaresi girmektedir.

SONUÇ

Balkanlarda önemli bir güzergâh üzerinde yer alan Ohri, bu öneminden dolayı sürekli olarak savaşlardan, istilalardan gördüğü yıkımlar neticesinde birçok kez harabe haline gelmiştir. I. Murad zamanında 1385 yılında Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından, Osmanlı Devleti sınırlarına katılmasıyla hem şehir halkı huzura kavuşmuş hem de şehir imar edilmeye başlanmıştır.

Ohri merkezde yer alan 10 adet caminin geneli restore edilmiş ve orijinal durumlarından günümüze çok az unsur gelebilmiştir. Bunların dışında İmaret (Fatih) Camii, Hacı Kasım Camii, Ayasofya Camii ve Kale Mescidi günümüze ulaşmamış önemli eserlerdir.

İncelenen eserler kronolojik olarak değerlendirildiğinde; Ohri’de bulunan en erken tarihli yapı Haydar Paşa Camii ve Türbesidir. Bu yapının günümüzdeki hali 1990’lı yılların başında temel seviyesinde restore edilmiş hali olup ilk inşa edildiği döneme ait izleri planı dışında tamamen ortadan kalkmıştır. Ohri’de yer alan ve Osmanlı dönemi izlerini dış cephede büyük oranda koruyan tek cami Hacı Turgud Camii’dir.

Yapılar üzerinde ayrıca orijinal haliyle kalan minareler ise Hacı Turgud Camii minaresi, Keşanlı Camii minaresi, Karabey Camii minaresi ve Hacı Hamza Camii minareleridir.

Semavi Eyice’nin Vakıflar Dergisi’nde yayımlanan “Ohri’nin Türk Devrine Ait Eserleri” makalesinde Struga yolu üzerinde varlığından bahsettiği bir yapı olmasına rağmen, yapının ismini belirtilmemiştir. (Eyice 2006: 142) Bu yapı ile ilgili Ekrem Hakkı Ayverdi ise sadece yapının ismini zikretmiş, yapı hakkında malumat vermemiştir. Bahsi geçen yapının Hacı Hamza Camii, şimdiki vasfı ile Ohri Müftülüğü olduğunu görmekteyiz. Yapı ile alakalı en detay-

lı bilgiyi Mehmet Zeki İbrahimgil'in "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ohri Sancağı" isimli makalesinde görmekteyiz.

(İbrahimgil 2013: 116). Ancak bu makalede yapı hakkında detaylı bilgi sunulmamaktadır.

Ohri'de Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde ve Şemsettin Sami'nin Kâmu-su'l-Âlâm isimli eserlerinde yer alan Karabey (Karahoca) ve Keşanlı Camii'leri ile ilgili olarak yine Ekrem Hakkı Ayverdi ve Semavi Eyice sadece isimlerini zikretmektedirler. Ayrıca Semavi Eyice, yukarıda geçen makalesinde bu yapıların yerlerini ve isimlerini doğru belirtememiştir. Bu yapılar hakkında daha önce yapılan detaylı bir çalışma da bulunmamaktadır. Araştırmacılar yapıların sadece isimlerini vermiş, yapılar hakkında malumat vermemiştirler. Yaptığımız çalışmada yapıların detaylı incelemesi yapılmıştır.

Göl (Gürcü) Camii hakkında tek kaynak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Bu kaynakta da yapının sadece adı zikredilmiş ancak yapı hakkında malumat verilmemiştir. Semavi Eyice ve Ekrem Hakkı Ayverdi de yapı hakkında ismini zikretmek dışında bilgi vermemiştirler. Çalışmamızda yapının konumu planı, mimari özellikleri belirtilmiştir.

Halvetî Hayâtî Tekkesi hakkında daha önce yapılan çalışmalarda değerlendirilerek Tekkenin son durumunun plan, mimari özellikleri hakkında bilgi verilmiş ve çizimleri tarafımızdan yapılmıştır. Ancak Tekkenin haziresinde yer alan mezar taşları daha önce H. Yıldırım Ağanoğlu tarafından incelenip yayınlanmış olması sebebi ile kataloğa dâhil edilmemiştir.

Çalışmamızda yer alan yapıların Batı Anadolu'da yer alan yapılarla benzerlikleri vurgulanmış Osmanlı mimari üslubunun fetih edilen Ohri'deki izleri belirtilmiştir. Ohri'nin adeta hem coğrafi özellikleri hem mimari şehir dokusu ile adeta bir Anadolu şehri görünümünde olduğu fotoğraflar desteği ile de gösterilmiştir. Evliya Çelebinin Bursa'ya benzettiği Ohri gerçekte Bursa'nın devamı gibidir.

Yapıları plan, malzeme ve diğer unsurlar yönünden değerlendirdiğimizde erken dönem Osmanlı mimarisi örneği olduğu görülür. Ayrıca mahalle içinde kalan ve basit formdaki Camilerin ise benzer bir çok örnek ile Anadolu'daki uygulamalar ile aynı olduğu açıktır. Camilerin Anadolu'daki camilerden küçük farklılıklar dışında aynı formda oldukları görülmüştür.

Ohri'deki Türk dönemi eserleri hakkında birçok yayın ve çalışma olmasına karşın bunlara baktığımızda yüzeysel ve eksik oldukları görülmektedir. Çalışmamızda ilk defa Ohri'deki Osmanlı döneminden günümüze ulaşan camiler hepsi birlikte ve tam olarak ele alınmıştır. Ayrıca Karabey (Karahoca) Cami, Keşanlı Cami ve Hacı Turgud Cami hakkında ilk detaylı anlatımda tarafımızdan yapılmıştır. Yapılan eksik anlatımların bu vesile ile kısmen tamamlandığı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak baktığımızda Ohri'deki Osmanlı Camileri hakkında eksik anlatımları, yanlış tespitleri yahut tespit edilemeyen yapılar vardır. Bu durum çalışmamızla büyük oranda düzeltilmiştir. Varlıkları isimden öteye geçmeyen bazı camiler kataloğa katılmış, yanlış tanıtılan camiler yerinde kendi isimleri ile belirtilmiş ve yetersiz anlatılan yapılarda daha geniş boyutlu olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Umut ederiz bölge için yapılan çalışmalara bir tuğla ilave etmişizdir.

KAYNAKÇA

AĞANOĞLU H. Yıldırım, (2016) *Rumeli'de Bir İrfân Ocağı Ohri Halvetî Hayâtî Âsitânesi*, İstanbul.

AKTEPE Münir (1972), ‘*Osmanlı Devri İzmir Camileri Hakkında Ön Bilgi*’, İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 3, İstanbul.

ALAYDIN Necibe Nur (2015), *Ohri Gölü (Makedonya) ve Yakın Çevresinin Turizm Potansiyeli*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

ASLANAPA Oktay (2004), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul.

ASLANOĞLU İnci (1978), *Tire'de Camiler ve Üç Mescit*, Ankara.

AYVERDİ Ekrem (1972), *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri (806-855 / 1403-1451)*, C. II., İstanbul.

BORAN Ali (2001), *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitler*, Ankara.

BOZKURT Nebi (1993), ‘*Minber*’, *D.İ.A.*, C.XXX Ankara.

ÇAL Halit (2000), *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler*, Ankara 2000.

ÇELEBİ Evliya, *Seyahatname*, İstanbul, 1965, VIII.

DEMİRİZ Yıldız (1979), *Erken Osmanlı Mimarisinde Süsleme, I Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul.

DERMAN M. Uğur (1997), ‘*Hat*’ *D.İ.A.*, C. XVI., s.427-437, Ankara.

EVLİYA Çelebi (1993) *Seyahatname*, Tercüme: Mü'min ÇEVİK, İstanbul.

EYİCE Semavi (1993), ‘*Camii*’, *D.İ.A.*, C. VII, s.56-90, Ankara.

EYİCE Semavi (2006), ‘*Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri*’, *Vakıflar Dergisi*, Ankara.

GÜNDÜZ, Filiz (1993), ‘*Minare*’, *D.İ.A.*, C. XXX, Ankara.

İBRAHİMGİL M. Zeki (2013), *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ohri Sancağı*, Sanat Tarihi Dergisi, C.XXII., S.I.

KİHTİR Tuğrul (2015), *Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi 1352-1913*, İstanbul.

KURT Halil(2012),‘ *Balkan Ülkelerinde Nüfusun Etnik ve Dini Yapısı*’, *Balkan Savaşlarının 100. Yılı Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul.

ÖNKAL Ahmet – BOZKURT Nebi (1993), *D.İ.A. ‘‘Camii’’*, C.VII, Ankara.

SÖZLÜ Halil (2014), *Balıkesir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.

SÖZEN Metin (1976), *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul.

TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamit (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara.

URAL Selçuk (2013), *Balkanlar'ın İncisi Ohri*, İstanbul.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı (1982), *Osmanlı Tarihi*, Ankara.

YETKİN Suut Kemal (1984), *İslam Ülkelerinde Sanat*, İstanbul.

Fotoğraflar 1. Ohri 1900'ler Sahilden Kaleye Bakış

Fotoğraflar 2 Ohri Günümüz Hali Sahilden Kaleye Bakış

Fotoğraf 3. Haydar Paşa Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 4. Ohri Hacı Turgud Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 5. Hacı Hamza Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 6. Ali Paşa Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 7. Ali Paşa Camii Harici Sofa Son Hali

Fotoğraf 8. Kuloğlu (Mehmed Çelebi) Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 9 Ohri Halvetî Hayâtî Dergâhı Kuzey Cephe

Fotoğraf 10. Keşanlı Binbaşı Hüseyin Ağa Camii Genel Görünüm

Fotoğraf 11. Kara Bey Camii Genel Görünüm

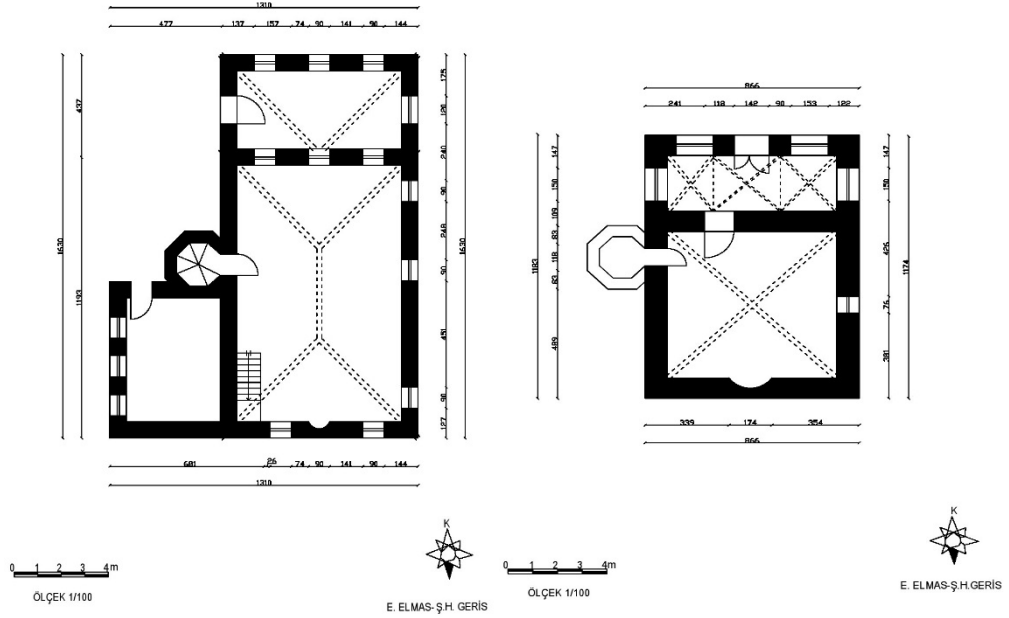

Fotoğraf 12. Emin Mahmud Camii

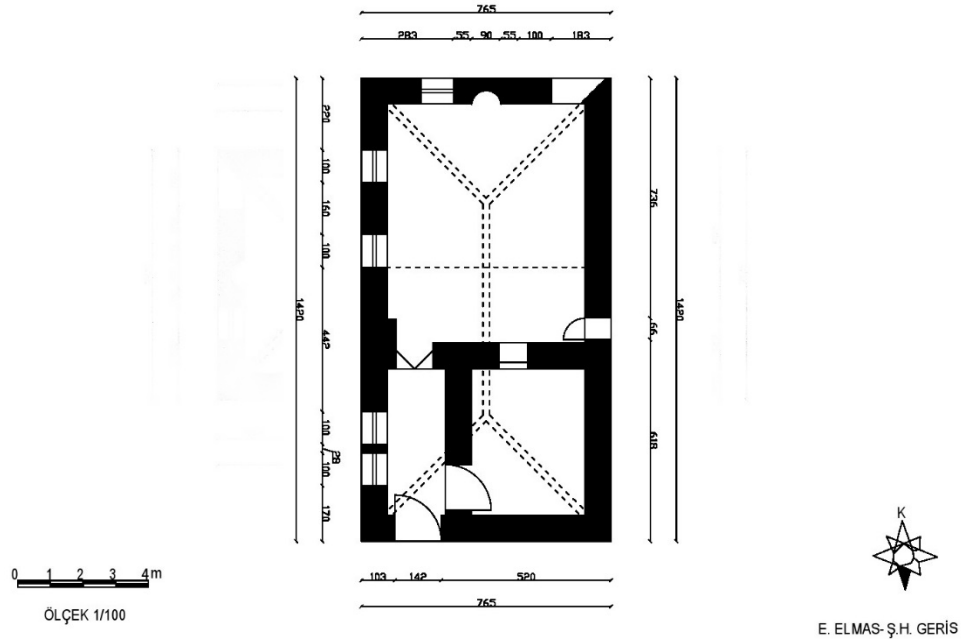
Fotoğraf 13. Göl Camii Genel Görünüm

PLAN ÇİZİMLERİ

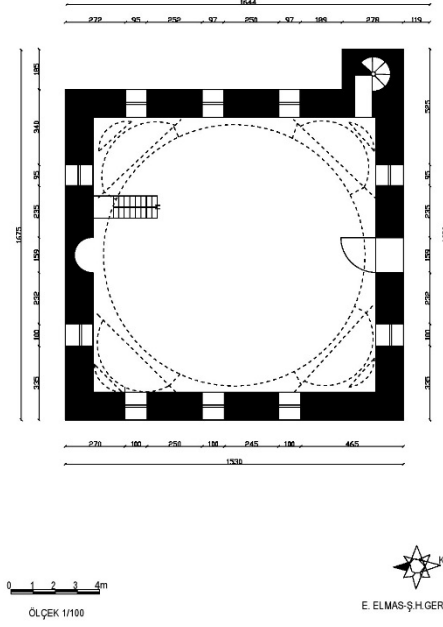

Çizim:1 Haydar Paşa Camii ve Türbesi

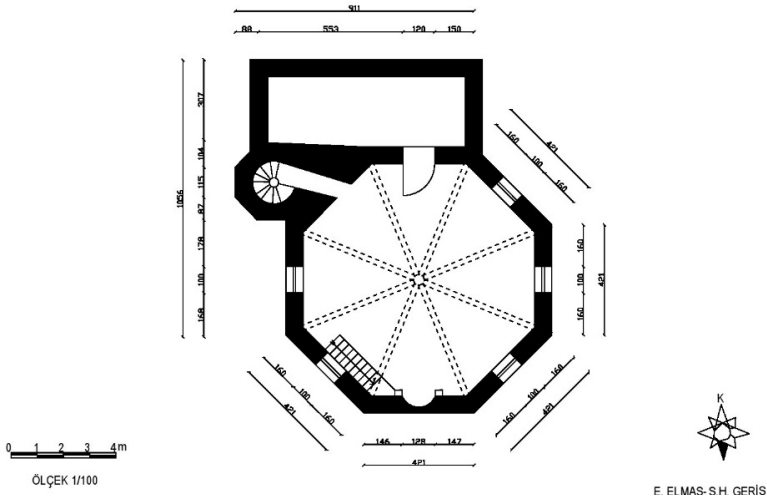
Çizim: 2 Hacı Turgud Camii

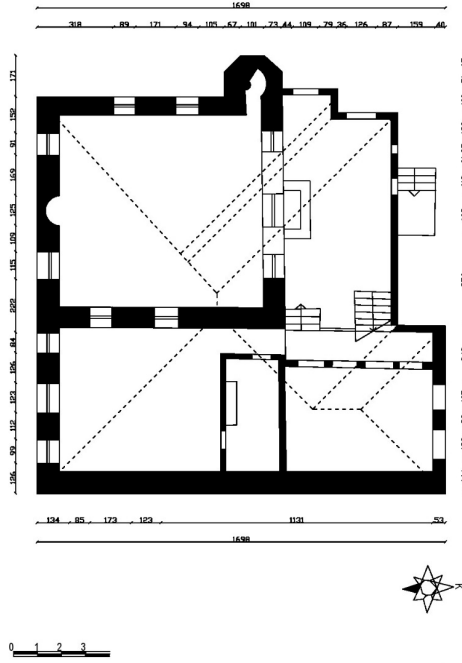
Çizim: 3 Hacı Hamza Camii

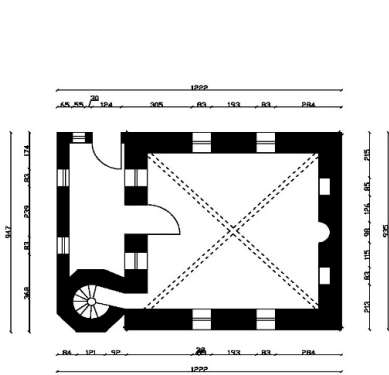
Çizim: 4 Ali Paşa Camii Planı??

Çizim:5 Kuloğlu Mehmed Çelebi Camii

Çizim: 6 Pir Mehmet Hayâti Hz. Hâlveti Dergâhı

0 1 2 3 4m
ÖLÇEK 1/100

E. ELMAS-Ş

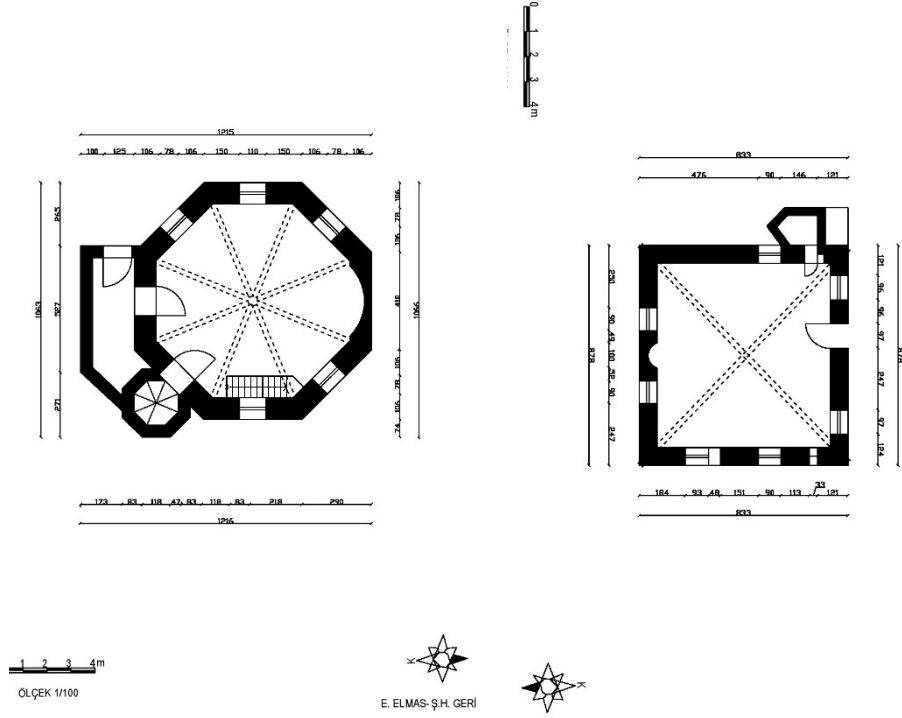
0 1 2 3 4m
ÖLÇEK 1/100

E. ELMAS-Ş.H. GERİS

Çizim: 7 Keşanlı Binbaşı Hüseyin Ağa Camii

Çizim: 8 Kara Bey Camii

(Kara Hoca)

Çizim: 9 Emin Mahmud Camii (Çingene Camii) Çizim:10 Göl Camii

Fettah AYKAÇ / Aziz DOĞANAY

ORYANTALİSTLERİN ŞAM EMEVİYYE CÂMİİ İLE DİYARBAKIR ULU CÂMİİ
HAKKINDAKİ İDDİALARI VE BU İDDİALARA K.A.C. CRESWELL'İN CEVAPLARI
ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNME

Yasemin ULUTÜRK

TÜRK ROMANINDA DESTANÎ BİR KAHRAMAN: BATTAL GAZİ

Edip YILMAZ / Erdal ELMAS

OHRI'DEKİ (MAKEDONYA) OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ

Neşe ÇOBAN ÇELİKDEMİR/ Aslıhan CANBUL

DÖVİZ KURLARINDAKİ DEĞİŞİMİN SİGORTA ŞİRKETLERİNİN AKTİF-PASİF
YÖNETİMİNE ETKİSİ VE BİR UYGULAMA

Müjdat KIZILOĞLU

ERZURUM KÖY SEYİRLİK OYUNLARINDA MİZAHİ UNSURLAR

Aziz COŞKUN

“SAĞLIĞIN ENDÜSTRİYELLEŞMESİ” VE TELEVİZYONDA SAĞLIK
PROGRAMLARININ SUNULUŞ ŞEKLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME:
'ZAHİDE YETİŞ'LE' ÖRNEĞİ”

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

